

نشریه علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۰، شماره ۵۷، پاییز ۱۳۹۵، صفحات ۴۷-۲۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۲/۰۲

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۳/۰۳/۱۶

بررسی تطبیقی تفاوت‌های کیفیت زندگی در محلات برنامه‌ریزی شده و سکونتگاه‌های غیررسمی شهری (نمونه موردی: محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان)^۱

محسن احدنژاد^۲

سعید نجفی^۳

چکیده

بررسی‌ها گویای این است که در روند جهانی شدن و شهرنشینی نوین که به تمرکز فقر و غنا در اغلب کشورهای در حال توسعه گرایش دارد، خلأ ناشی از ناکارآمدی طرح‌ها توسعه شهری در جهت توزیع فضایی مطلوب دستاوردهای توسعه در محلات شهری امکان بروز الگوهای سکونتگاه‌های غیررسمی و برنامه‌ریزی شده را ارائه می‌دهد. آنچه این پژوهش در پی آن است مقایسه تطبیقی کیفیت زندگی در اسلام‌آباد به‌عنوان محله اسکان غیررسمی و کارمندان به‌عنوان محله برنامه‌ریزی شده شهر زنجان بر اساس شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی، کالبدی و زیست‌محیطی است. روش تحقیق پژوهش توصیفی و تحلیلی استفاده از منابع کتابخانه‌ای و پیمایشی جهت تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی است. داده‌های جمع‌آوری شده وارد نرم‌افزار Spss شده و سپس جهت بررسی تطبیقی شاخص‌های کیفیت زندگی از مدل AHP، Vikor و جهت آزمون فرضیات از آزمون‌های توصیفی نظیر میانگین و آزمون استنباطی کای دو (Chi-Square) استفاده شده است. نتایج پژوهش حاکی از بررسی تطبیقی بر اساس مدل‌ها نشان از وضعیت نامطلوب

۱- مقاله حاضر برگرفته از پایان‌نامه «مطالعه تطبیقی شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات اسکان غیررسمی و برنامه‌ریزی شده (نمونه موردی: شهر زنجان؛ محلات اسلام‌آباد و کارمندان) می‌باشد که توسط نگارندگان تهیه شده است.

Email:ahadnejad@gmail.com

۲- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه زنجان.

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه زنجان.

شاخص‌ها در محله اسلام‌آباد نسبت به محله کارمندان دارد و میزان اختلاف در شاخص‌های اقتصادی و کالبدی چشمگیر است. همچنین با تغییر هر کدام یک از شاخص‌ها کیفیت زندگی آن‌ها نیز تغییر می‌یابد. بنابراین باید نگاه‌های گزینشی را از میان برداشت و جهت بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان برنامه‌ریزی‌های مطلوب تلاش کرد.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، محلات برنامه‌ریزی‌شده، سکونتگاه‌های غیررسمی، شهر زنجان.

مقدمه

بررسی‌ها گویای این است که در روند جهانی شدن، شهرنشینی نوین به تمرکز فقر و غنا در اغلب کشورهای در حال توسعه گرایش دارد، خلأ ناشی از ناکارآمدی طرح‌های توسعه شهری در جهت توزیع فضایی مطلوب دستاوردهای توسعه در محلات شهری امکان بروز الگوهای سکونتگاه‌های غیررسمی و برنامه‌ریزی‌شده را ارائه می‌دهد. الگوهای اسکان غیررسمی که از سر ناچاری انتخاب می‌شوند از شاخص‌های کمی و کیفی زندگی محروم‌اند. در مقابل محلات برنامه‌ریزی شده از سطح بالایی از این شاخص‌ها برخوردارند. بدین ترتیب بررسی و مقایسه تطبیقی کیفیت زندگی در این محلات را ضروری می‌نماید.

کیفیت زندگی مفهومی چندبعدی است که به‌طور گسترده در رشته‌های مختلفی علمی از جمله: پزشکی، روانشناسی، و علوم رفتاری، اجتماعی، طبیعی و سیاسی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد (Costanza, et al, 2007). این مفهوم ابتدا به حوزه‌های بهداشتی و بیماری‌های روانی محدود می‌شد. اما در طی دو دهه گذشته، از زمینه‌های بهداشتی، زیست‌محیطی و روان‌شناختی صرف به مفهومی چندبعدی ارتقا یافته است (عنبری، ۱۳۸۹: ۱۵۲). برای سنجش کیفیت زندگی عمدتاً از شاخص‌های عینی^۴ و ذهنی^۵ یا ترکیبی از دو استفاده می‌شود. اما در اندازه‌گیری‌ها اغلب شاخص‌های ذهنی یا عینی به‌طور مجزا فرض می‌شوند (Shin et al., 2003). شاخص‌های ذهنی در واقع استنباط یا رضایت‌مندی افراد را

4- Objective

5- Subjective

از زندگی‌شان انعکاس می‌دهد که از طریق بررسی و مطالعه درک، روح از طریق رضایتمندی از زندگی شهری حاصل می‌شود. درحالی‌که شاخص‌های عینی دلالت بر شرایط خارجی یا ملموس از زندگی دارد (Tsfazghi et al, 2010; Senlier, et al, 2009,) (Das, 2008, Foo, 2000) که اغلب از داده‌های ثانویه مانند داده‌های جمعیتی و اقتصادی - اجتماعی و گزارش‌های موجود از خدمات عمومی مشتق شده است (Teklay, 2012: 1).

پیدایش محلات فقیر و غنی خود گواه مناسبی بر این حقیقت است که فرایند توسعه شهری ضمن مزایای آن در بسیاری از شهرهای جهان مسئله‌ساز بوده و با تقسیمات و تنوع اجتماعی - فضایی بی‌عدالتی‌ها را در سطح شهرها به منصف ظهور رسانده است. به‌خصوص از اوایل قرن بیستم شهرهای جهان در حال توسعه با تنوعات و تفاوت‌های وسیع در سطوح زندگی میان گروه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی، محلاتی کاملاً متفاوت از لحاظ کیفیت زندگی را به‌وجود آورده است (شماعی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۵۴). سنجش کیفیت زندگی محلات شهری این امکان را برای برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران شهری مهیا می‌سازد تا با آگاهی از ابعاد ضعیف یا مغفول مانده کیفیت زندگی، تلاش‌های آتی را در جهت تقویت این ابعاد سامان دهند. شهر زنجان با ۳۸۰۶۹۲ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ به‌عنوان اولین و بزرگ‌ترین نقطه شهری استان، یکی از شهرهای میانه اندام کشور محسوب می‌شود. محلات این شهر از این قاعده استثنا نبوده و نابرابری‌های شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح محلات شهر زنجان به خصوص محلات اسلام‌آباد و کارمندان، برنامه‌ریزان و مدیران شهری را بر این داشته با توزیع عادلانه در سطح شهر توجه ویژه‌ای داشته باشند.

مهم‌ترین سوالات مورد توجه این پژوهش عبارتند از:

۱- شاخص‌های کیفیت زندگی بین محلات اسلام‌آباد به‌عنوان سکونتگاه غیررسمی و کارمندان به‌عنوان برنامه‌ریزی شده چگونه است؟ و مقدار نابرابری در کدامیک از شاخص‌ها چشم‌گیر است؟

۲- آیا بین شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات اسلام‌آباد و کارمندان رابطه معناداری وجود دارد؟

اهداف پژوهش

بررسی تطبیقی تفاوت‌های کیفیت زندگی در محلات اسلام‌آباد و کارمندان شهر زنجان. شناخت تطبیقی شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات اسلام‌آباد و کارمندان شهر زنجان. بررسی راهکارهای بهبود شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات غیررسمی و برنامه‌ریزی شده (اسلام‌آباد و کارمندان) شهر زنجان.

فرضیه‌های پژوهش

۱- محله اسلام‌آباد به‌عنوان سکونتگاه غیررسمی نسبت به کارمندان به‌عنوان محله برنامه‌ریزی شده در وضعیت نامطلوبی از شاخص‌ها قرار گرفته و مقدار نابرابری در شاخص‌های اقتصادی و کالبدی چشمگیر است.

۲- بین شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات اسلام‌آباد و کارمندان رابطه معناداری وجود دارد.

پیشینه تحقیق

آگاهی از کیفیت زندگی شهروندان از مطالعات مورد علاقه‌ی محققان در کشورهای توسعه یافته است (2006; Fahy and Cinneide, Bunge, 1975; Diener and Suh, 1999); بعضی از مطالعات کیفیت زندگی تمایل به ارزیابی ادراک فرد از زندگی دارند (Das, 2008; Foo, 2000; Senlier, et al, 2009). در مقابل برخی به بررسی تفاوت کیفیت زندگی میان دو یا چند شهر می‌پردازند (Senlier et al, 2009). اما مطالعات اندکی در مورد تحلیل تفاوت‌های فضایی از کیفیت زندگی ارائه شده است (Tsfazghi, et al, 2010, Woldetinsaye, 2011). در تمام مطالعات صورت گرفته با هر تخصص و گرایش تنها یک هدف را مدنظر داشته‌اند و آن ساماندهی شهر برای بهزیستی انسان است (موسوی، ۱۳۹۱: ۹۸).

جدول (۱) گزیده‌ای از پژوهش‌های خارجی و داخلی مربوط به کیفیت زندگی

عنوان پژوهش	محل آزمون	قلمروهای بررسی کیفیت زندگی	محقق
"سازگاری و ناهنجاری در کیفیت زندگی: شاخص‌ها و سیاست‌های لازم برای برنامه‌ریزی شهری" با هدف اصلی اندازه‌گیری کیفیت زندگی و شناسایی دلایل سازگاری و ناهنجاری‌ها	شهر مکه شمال شرق اتیوپی	۱- مسکن ۲- دسترسی به خدمات عمومی ۳- فضای سبز ۴- درآمد خانوار	Teklay Rishan
"اندازه‌گیری کیفیت زندگی در شهر ایندیانا پلیس با تلفیق داده‌های سرشماری و سنجش از راه دور" با هدف ارزیابی کیفیت زندگی با تلفیق داده‌های سرشماری و سنجش از راه دور پرداخته‌اند که نتایج حاکی از ارتباط معنادار میان متغیرهای اجتماعی-اقتصادی با متغیرهای محیطی است.	ایندیاناپلیس آمریکا	۱- تراکم جمعیت ۲- درآمد ۳- فقر ۴- نرخ بیکاری ۵- دما ۶- مقاومت سطح و....	LI and WENG
"کیفیت زندگی و اندازه شهر: نمونه موردی نیجریه" با هدف بررسی ارتباط میان سطح کیفیت زندگی با مقیاس اندازه شهرها است. نتیجه پژوهش حاکی از ارتباط میان سطح زندگی با اندازه شهری که شهرهای بزرگ‌تر از کیفیت زندگی بیش‌تری نسبت به شهرهای میانه و کوچک برخوردارند.	نیجریه		SALAU
"مدیریت شهری و کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی و برنامه‌ریزی شده (نمونه موردی: محلات (اسلام‌آباد، ترانس) و کارمندان شهر زنجان)" با هدف اصلی بررسی عملکرد مدیریت شهری و کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی (اسلام‌آباد و ترانس) و برنامه‌ریزی شده پرداخته است. بررسی و مقایسه تراکم‌های جمعیتی، ابعاد قطعات مسکونی، سرانه‌ها با استانداردها در این محلات نشانگر سطح متفاوت کیفیت زندگی است.	زنجان	۱- تراکم جمعیت ۲- ابعاد قطعات مسکن ۳- سرانه‌ها	احدنژاد و همکار
"تحلیل نابرابری شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح	بابلسر	۱- شاخص کیفیت	شماعی و

<p>محلات شهر بابلسر" به بررسی نابرابری‌های شاخص‌های کیفیت زندگی می‌پردازد. و برای دستیابی به درجه و اختلاف کیفیت زندگی در سطح محلات شهر بابلسر از آزمون‌های ANOVA، Turkey HSD، و T-test استفاده کرده است. در نهایت نتایج به دست آمده حاکی از اینکه نابرابری‌ها در متغیرها به خصوص شاخص دسترسی در بین محلات شهر بابلسر است.</p>		<p>مسکن ۲- حمل و نقل و ارتباطات ۳- دسترسی به نیازهای روزمره ۴- تسهیلات شهری ۵- ایمنی و امنیت</p>	همکاران
<p>"ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت" به ارزیابی کیفیت زندگی می‌پردازد. نتایج حاصل نشان‌دهنده تأثیر بیش‌تر متغیرهای کالبدی با میزان ۰/۸۶۸ در بالا رفتن میزان کیفیت زندگی در سطح محلات شهر سردشت است.</p>	سردشت	<p>۱- جمعیتی اجتماعی ۲- اقتصادی ۳- کالبدی ۴- زیست محیطی</p>	موسوی و همکار
<p>در پایان‌نامه‌ای با عنوان "سنجش تطبیقی شاخص‌های کالبدی فرمال اجتماعی کیفیت زندگی در محلات شهر زنجان (نمونه موردی، محلات، کوی فاطمیه (اسکان غیررسمی)، محله حسینییه (بافت فرسوده) و کوی قائم (بافت جدید))" با هدف بررسی ابعاد، مفاهیم و سنجش شاخص‌های کالبدی فرمال اجتماعی کیفیت زندگی شهری و تأثیرات مختلف آن‌ها در سطح محله‌ای و مقایسه تطبیقی محلات حسینییه، کوی فاطمیه و کوی قائم پرداخته است.</p>	زنجان	<p>۱- مسکن ۲- کیفیت دسترسی‌ها ۳- محیط و بهداشت عمومی ۴- آموزش ۵- حمل و نقل عمومی ۶- سرگرمی و تفریح ۷- تجاری ۸- مذهبی</p>	غلامی، سعید
<p>در پژوهشی با عنوان "مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در بافت‌های خودرو و برنامه‌ریزی شده اسلامشهر (مورد پژوهشی قائمیه و واوان)" با هدف تبیین کیفیت زندگی شهری و بررسی آن در سکونتگاه‌هایی با بافت خودرو و برنامه‌ریزی شده با مورد مطالعاتی قائمیه به عنوان محله خودرو در اسلامشهر و واوان به‌عنوان محله برنامه‌ریزی شده در جوار آن بوده است. نتیجه پژوهش بیانگر کیفیت زندگی مطلوب‌تر برای بافت برنامه‌ریزی شده</p>	اسلامشهر	<p>۱- مسکن ۲- ویژگی - های کالبدی - عملکردی ۳- آمد و شد ۴- امکانات و تسهیلات ۵- فرصت‌ها و تهدیدهای اقتصادی ۶- امنیت ۷- بهداشت و محیط زیست ۸- روابط همسایگی ۹-</p>	فتحعلیان و همکار

در مقابل با سکونتگاه‌های خودرو بوده است. که این برتری در زمینه‌هایی چون آمد و شد، امکانات و تسهیلات، تفریح و فراغت نمود بیش‌تری دارد.		حس تعلق ۱۰- مدیریت و حکمروایی شهری	
در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت‌آباد)" با هدف اصلی بررسی شاخص‌های مرتبط با کیفیت زندگی از دید شهروندان محله یافت‌آباد شهر تهران پرداخته‌اند. ضمناً به منظور تحلیل متغیرها از نرم‌افزار SPSS و آزمون آماری پارامتریک T استفاده شده است. نتایج حاکی از عدم مطلوبیت وضعیت کیفیت زندگی در زمینه‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی از دید جامعه نمونه در منطقه مورد مطالعه که تنها وضعیت حمل‌ونقل و ارتباطات در حد متوسطی ارزیابی شده است.	تهران	۱- درآمد و مصرف ۲- سلامت ۳- امنیت ۴- امکانات فرهنگی ۵- بازار مسکن ۶- فضای سبز ۷- آب و هوا ۸- سروصدا ۹- کیفیت هوا و...	قالیباف محمدباقر و همکاران

مأخذ: مطالعات نگارندگان، ۱۳۹۲

مبانی نظری

کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چندبعدی و نسبی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوتی در تحقیقات مختلف به‌کاربرده می‌شود. تاکنون تعریف جامعی از این مفهوم ارائه نشده و محققان علوم مختلف بر اساس اهداف و متدولوژی موردنظر، تعاریف متفاوتی از آن ارائه کرده‌اند. برای مثال لیو (۱۹۷۶) کیفیت زندگی را عنوانی جدید برای مفهوم قدیمی بهزیستی مادی و روانی مردم در محیط زندگی خود توصیف کرده است. فوو (۲۰۰۰) کیفیت زندگی را به‌عنوان رضایت همه‌جانبه افراد از زندگی تعریف می‌کند. بولینگ و ویندرسون (۲۰۰۱) کیفیت زندگی را در اصطلاح یک شیء گمشده یا فقدان یک چیز نسبت به چیز دیگر تعریف می‌کند. کاستانزا (۲۰۰۷) کیفیت زندگی را به عنوان میزان تأمین نیازهای مورد هدف انسان و در ارتباط با ادراک مردم از رفاه ذهنی تعریف می‌کند. از سوی دیگر سنلایر (۲۰۰۹) کیفیت زندگی را به عنوان ارتباط بین ادراک مردم، و تجربه آن‌ها در فضایی که در آن زندگی می‌کنند، تعریف می‌کند. اخیراً تعریفی از

کیفیت زندگی به‌وسیله پرل (۲۰۱۱) ارائه شده است؛ که آن را اندازه‌گیری ویژگی‌های عینی و ذهنی از زندگی تعریف می‌کند. پس می‌توان در تعاریف مکاتب مختلف از کیفیت زندگی واژه‌هایی مانند احساس عمومی خوشبختی، حس مثبت از روابط اجتماعی و فرصت‌های بروز توانایی‌های فردی را مشاهده کرد (Tsfazghi, 2009, McCrea, et al, 2006). اصطلاح کیفیت زندگی شهری تنها برای توصیف برخی از ویژگی‌های فیزیکی استفاده نمی‌شود در آن تمام ارتباطات دوستانه، پویایی همراه ویژگی‌های فیزیکی توصیف می‌شود. بنابراین، تعریف کیفیت زندگی شهری به‌جای تعریف خطی و بسیار ابتدایی بسیار پیچیده است (H.Serag EI Din etal, 2012: 2). منظور از کیفیت زندگی شهری توجه به شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی، محیطی و روانی در دو وجه عینی (کمی) و ذهنی (کیفی) در روند برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری است. بدین معنا که علاوه بر اندازه‌گیری شاخص‌ها به صورت مشخص و عینی می‌باید ذهنیت و نوع نگاه شهروندان به این شاخص‌ها مورد توجه قرار گیرد (کوکبی و همکاران، ۱۳۸۴: ۸).

برای بررسی تطبیقی تفاوت‌های کیفیت زندگی در کارمندان به‌عنوان محله برنامه‌ریزی شده و اسلام‌آباد به‌عنوان محله اسکان غیررسمی از شاخص‌های اصلی اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی استفاده شده است. جدول (۲) معیارها و زیرمعیارها را به‌صورت جزئی نمایش می‌دهد. ارتباط شاخص‌ها با مدل ویکور را چنین می‌توان ذکر کرد که با توجه به تعداد زیاد زیرمعیارهای پژوهش و ارزیابی و رتبه‌بندی آن‌ها در محلات مورد مطالعه هم‌چنین تعیین اهمیت و وزن‌دهی آن‌ها، از مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره ویکور و سلسله مراتبی AHP استفاده شده است.

جدول (۲) شاخص‌های مورد مطالعه پژوهش

معیارهای اصلی	زیرمعیارها
شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	روابط همسایگی، ارتباط همسایگان، حضور در اجتماعات مختلف (مسجد، هیئت‌های مذهبی و...)، امنیت محله، حس تعلق به محله، میزان آگاهی از امورات محله، مشارکت در امور محله، تعداد جمعیت خانوار و نحوه گذران اوقات فراغت
شاخص اقتصادی	میزان درآمد ماهیانه خانوار
شاخص‌های کالبدی	مالکیت مسکن، تعداد خانوار در مسکن، ابعاد مسکن، تعداد اتاق مسکن، کیفیت بنا، مصالح نما، تسهیلات مسکن، امنیت تردد، وضعیت کوچه و خیابان، دفع زباله، امکانات اوقات فراغت، خدمات عمومی
شاخص‌های زیست محیطی	صداهای آزاردهنده (آلودگی صوتی)، فعالیت‌های آلوده کننده

مدل ویکور

روش ویکور (Vikor) حرف اختصاری عبارت صربی Vlse Kriterijumsk Optimizacija Kompromisno Resenje یکی از مدل‌های پرکاربرد در تصمیم‌گیری و انتخاب گزینه برتر می‌باشد. این مدل از سال ۱۹۸۴ بر مبنای روش توافقی جمعی و با داشتن معیارهای متضاد تهیه شده و عموماً برای حل مسائل گسسته کاربرد دارد. در واقع مدل ویکور از طریق ارزیابی گزینه‌ها براساس معیارها، گزینه‌ها را اولویت‌بندی یا رتبه‌بندی می‌کند. در این مدل معیارها وزن‌دهی نمی‌شوند بلکه معیارها از طریق روش‌های دیگر ارزیابی می‌شود و سپس گزینه‌ها براساس معیارها و با ترکیب در ارزش معیارها، ارزیابی شده و رتبه‌بندی می‌شوند. در این مدل همواره چندگزینه مختلف وجود دارد که این گزینه‌ها براساس چند معیار به صورت مستقل ارزیابی می‌شوند و در نهایت گزینه‌ها براساس ارزش، رتبه‌بندی می‌گردند. تفاوت اصلی این مدل با مدل‌های تصمیم‌گیری سلسله‌مراتبی یا شبکه‌ای این است که برخلاف آن مدل‌ها، در این مدل‌ها مقایسات زوجی بین معیارها و گزینه‌ها صورت نمی‌گیرد و هر گزینه مستقلاً توسط یک معیار سنجیده و ارزیابی می‌گردد

(غیاثی، مصطفی، بی‌تا: ۱). در مدل Vikor هر چه میزان به سمت صفر گرایش، نشان از وضعیت مطلوب و هر چقدر به سمت ۱ گرایش پیدا کند، دارای وضعیت نامطلوب خواهد بود.

مدل AHP

فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) روشی است منعطف، قوی و ساده که برای تصمیم‌گیری در شرایطی که معیارهای تصمیم‌گیری متضاد، انتخاب بین گزینه‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد، مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش ارزیابی چند معیاری، ابتدا در سال ۱۹۸۰ به‌وسیله توماس ال ساعتی پیشنهاد گردید و تاکنون کاربردهای متعددی در علوم مختلف داشته است (زبردست، ۱۳۸۰: ۱). فرایند تحلیل سلسله مراتبی با شناسایی و اولویت‌بندی عناصر تصمیم‌گیری شروع می‌شود. این عناصر شامل اهداف، معیارها و گزینه‌های احتمالی است که در اولویت‌بندی به‌کار گرفته می‌شوند. در این فرایند، شناسایی عناصر و ارتباط بین آن‌ها منجر به ایجاد یک ساختار سلسله مراتبی می‌شود. دلیل سلسله مراتبی بودن ساختار خلاصه‌سازی عناصر تصمیم‌گیری هم‌چون زنجیری در سطوح مختلف است. پس، ایجاد یک ساختار سلسله مراتبی از موضوع مورد بررسی نخستین گام در فرایند تحلیل سلسله مراتبی به‌شمار می‌رود؛ و اهداف، معیارها و گزینه‌ها و نیز ارتباط آن‌ها در همین ساختار نشان داده می‌شود. مراحل بعد در فرایند تحلیل سلسله مراتبی شامل محاسبه وزن (ضرایب اهمیت) معیارها و زیرمعیارها، محاسبه ضریب اهمیت (وزن) گزینه‌ها، محاسبه نهایی گزینه‌ها، و بررسی سازگاری منطقی قضاوت‌ها است (همان، ۱۳۸۰: ۱۵).

مواد و روش‌ها

نوع و روش تحقیق پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است و آن بررسی تطبیقی تفاوت‌های شاخص‌های کیفیت زندگی در محلات اسلام‌آباد و کارمندان شهر زنجان و حدالمقدور ارایه راهکارهای بهبود وضعیت در چنین محلاتی است. نیز، به‌لحاظ روش، مبتنی بر روش‌های پیمایشی (میدانی) و اسنادی است. بدین ترتیب که در مراحل مطالعات

مقدماتی و شناخت محدوده و تبیین مسئله و اهداف از مطالعات اسنادی و در مرحله اصلی و شناخت متغیرهای تحقیق و اندازه‌گیری شاخص‌ها از روش میدانی استفاده شده است.

جامعه آماری تحقیق شامل خانوارهای ساکن در محلات اسلام‌آباد و کارمندان شهر زنجان می‌باشد. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰، از ۱۱۷۵۲ خانوار تشکیل یافته است که به تفکیک محلات تعداد خانوار ساکن در منطقه در جدول زیر آمده است.

جدول (۳) جامعه آماری پژوهش

نام محلات	حجم جامعه آماری
اسلام آباد	۸۰۷۳
کارمندان	۳۶۷۹
مجموع	۱۱۷۵۲

مأخذ: (بلوک آماری ۱۳۹۰ شهر زنجان)

بر اساس اندازه جامعه آماری موجود و سطح اطمینان ۹۵ درصد، با استفاده از فرمول کوکران، نمونه مناسب و بهینه ۲۸۸ خانوار برآورد گردیده است.

در این تحقیق واحد تجزیه و تحلیل آماری خانوارهای ساکن در محلات مورد مطالعه می‌باشد که پرسشنامه از آن‌ها تکمیل گردیده است.

پس از تعیین اندازه نمونه آماری، با استفاده از روش نمونه‌گیری سیستماتیک، از طریق گردش در محلات جدول بالا، به نسبت خانوارهای ساکن، با ۲۸۸ خانوار، داده‌های لازم گردآوری شد.

ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود که پس از انجام پیش‌آزمون و رفع اشکالات و ابهامات موجود در پرسشنامه، جمع‌آوری داده‌ها توسط خود پژوهشگر انجام گرفت.

جهت بررسی تطبیقی تفاوت‌های کیفیت زندگی در نواحی شهری از مدل Vikor و AHP استفاده شده است. به‌منظور تحلیل و استنتاج، بسته به نوع داده، مقیاس متغیرها و

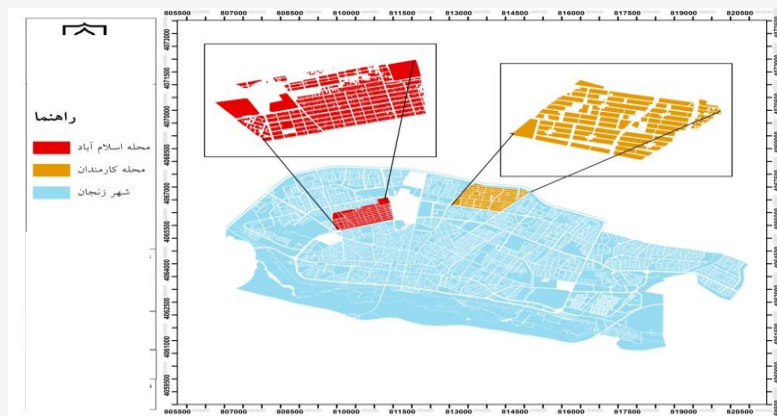
اهداف مورد نظر از روش آماری توصیفی نظیر میانگین، روش تحلیل آماری کای دو (Chi-Square) در نرم‌افزار Spss کمک گرفته و نهایتاً داده‌ها را وارد نرم‌افزار سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) کرده و سپس به تهیه نقشه‌های موضوعی مورد نیاز بر اساس شاخص‌های مذکور از محلات اقدام شده است.

موقعیت جغرافیایی

شهر زنجان با ۳۸۰۶۹۲ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ به‌عنوان اولین و بزرگ‌ترین نقطه شهری استان، یکی از شهرهای میانه اندام کشور محسوب می‌شود. محله اسلام‌آباد با ۹۳٫۵ هکتار وسعت ۲۹۱۶۳ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ به‌عنوان یکی از محلات پرتراکم شهر زنجان در منطقه یک شهرداری (محروم‌ترین منطقه شهر) واقع شده است. این محله نیز به‌عنوان یکی از محلات فرودست این شهر که از نظر مدیریت شهری سکونتگاه غیررسمی خوانده می‌شود در شمال غربی شهر واقع شده است. با وجود این‌که تنها ۱/۸ درصد مساحت شهر را شامل می‌شود؛ ۱۱/۲ درصد از جمعیت شهر زنجان را در خود جای داده است. محله کارمندان یک محله برنامه‌ریزی شده در مدیریت شهری زنجان در شمال شرق این شهر با ۸۳ هکتار وسعت و ۱۱۸۷۲ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ در منطقه یک واقع شده است. این محله یکی از شهرک‌های کم‌نظیر شهر زنجان محسوب می‌شود که امروزه آپارتمان‌سازی و انبوه‌سازی در آن رواج یافته است (بلوک آماری ۱۳۹۰).

جدول (۴) خصوصیات جمعیتی محلات اسلام‌آباد و کارمندان و شهر زنجان (بلوک آماری ۱۳۹۰)

شاخص	جمعیت (نفر)	مساحت (هکتار)	بعد خانوار	تعداد خانوار
شهر زنجان	۳۸۰۶۹۲	۶۲۷۲	۳/۴	۱۱۰۱۱۲
محله اسلام‌آباد	۲۹۱۶۳	۹۳/۵	۳/۶	۸۰۷۳
محله کارمندان	۱۱۸۷۲	۸۳	۳/۲	۳۶۷۹

شکل (۱) محدوده و موقعیت محلات کارمندان و اسلام‌آباد در شهر زنجان (۱:۲۰۰۰ شهر زنجان) (نجفی، ۱۳۹۳)

یافته‌ها و بحث

شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی

با بررسی داده‌های استخراج‌شده از مدل Vikor می‌توان نتیجه گرفت محله اسلام‌آباد در وضعیت مطلوبی از شاخص‌های روابط همسایگی، ارتباط همسایگان، حضور در اجتماعات مختلف و تعداد جمعیت خانوار نسبت به محله کارمندان قرار گرفته است. اما امنیت، حس تعلق، میزان آگاهی از امورات محله در کارمندان وضعیت مطلوبی نسبت به محله اسلام‌آباد قرار گرفته است. مشارکت در هر دو محله نسبت نزدیکی داشته و اختلاف چندانی ندارد. اما اختلاف و شکاف در نحوه گذران اوقات فراغت در هر دو محله چشم‌گیر است. در یک نسبت کلی اسلام‌آباد به‌عنوان محله اسکان غیررسمی از لحاظ شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی در وضعیت مطلوبی نسبت به کارمندان به‌عنوان محله برنامه‌ریزی‌شده قرار گرفته است (جدول ۵).

جدول (۵) تحلیل تطبیقی شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی در محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان بر اساس مدل Vikor

نام محله	مؤلفه‌ها	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع
کارمندان	روابط همسایگی	۱/۷۲	۵/۸۸	۳۶/۷۶	۴۱/۹۱	۱۳/۷۳	۱۰۰
	ارتباط همسایگان	۱/۹۴	۷/۲۶	۳۵/۱۱	۴۱/۸۹	۱۳/۸۰	۱۰۰
	حضور در اجتماعات مختلف (مسجد، هیئت‌های مذهبی و ...)	۲/۴۹	۷/۷۱	۳۹/۵۵	۳۳/۸۳	۱۶/۴۲	۱۰۰
	امنیت محله	۱۵/۰۹	۳۷/۲۲	۳۵/۴۱	۹/۸۶	۲/۴۱	۱۰۰
	حس تعلق به محله	۱۵/۴۰	۳۹/۱۳	۳۵/۱۴	۸/۵۱	۱/۸۱	۱۰۰
	میزان آگاهی از امورات محله	۱۴/۷۱	۳۹/۵۰	۳۵/۵۰	۷/۷۷	۲/۵۲	۱۰۰
	مشارکت در امور محله	۱۴/۰۲	۳۷/۴۷	۳۹/۸۹	۵/۳۹	۳/۲۳	۱۰۰
	تعداد جمعیت خانوار	۲/۳۵	۷/۲۶	۳۷/۸۲	۳۷/۱۸	۱۵/۳۸	۱۰۰
	نحوه گذران اوقات فراغت	۱۹/۰۶	۴۱/۸۱	۳۱/۱۰	۵/۶۹	۲/۳۴	۱۰۰
	روابط همسایگی	۹/۴۵	۳۳/۰۸	۲۳/۴۴	۲۴/۹۵	۹/۰۷	۱۰۰
اسلام‌آباد	ارتباط همسایگان	۹/۴۹	۳۲/۶۴	۲۳/۱۵	۲۵/۰۵	۹/۴۹	۱۰۰
	حضور در اجتماعات مختلف (مسجد، هیئت‌های مذهبی و ...)	۹	۳۱/۶۶	۲۴/۵۷	۲۴/۳۹	۱۰/۳۸	۱۰۰
	امنیت محله	۹/۹۴	۳۵/۱۹	۲۳/۸۶	۲۲/۸۶	۸/۱۵	۱۰۰
	حس تعلق به محله	۹/۹۸	۳۲/۳۸	۲۶/۸۸	۲۳/۴۲	۷/۳۳	۱۰۰
	میزان آگاهی از امورات محله	۱۰/۷۴	۳۶/۸۳	۲۵/۳۲	۱۹/۹۵	۷/۱۶	۱۰۰
	مشارکت در امور محله	۱۳/۳۵	۳۰/۵۶	۳۱/۴۵	۱۸/۱۰	۶/۵۳	۱۰۰
	تعداد جمعیت خانوار	۱۲/۰۵	۲۵	۲۱/۵۸	۳۳/۴۵	۷/۹۱	۱۰۰
	نحوه گذران اوقات فراغت	۵/۲۲	۳۷/۷۵	۳۵/۳۴	۲۴/۵۰	۱۰/۴۴	۱۰۰

شاخص اقتصادی

شاخص‌های اقتصادی از جمله‌ی مهم‌ترین شاخص‌های بررسی کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری محسوب می‌شود. در این پژوهش از شاخص درآمد استفاده شده است. میزان

درآمد ماهانه خانوار به صورت کم‌تر از ۵۰۰ هزار تومان، ۵۰۰ تا ۱ میلیون، ۱ تا ۱,۵ میلیون و بیش‌تر از ۱,۵ میلیون تومان تقسیم‌بندی شده است. طبق نتایج حاصل از مدل Vikor محله کارمندان در وضعیت عالی از لحاظ شاخص اقتصادی نسبت به محله اسلام‌آباد قرار دارد. با مراجعه به جدول (۶) می‌توان این شکاف و اختلاف بین محلات را مشاهده کرد.

جدول (۶) تحلیل تطبیقی شاخص اقتصادی در محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان بر اساس مدل Vikor

نام محله	مؤلفه	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع
کارمندان	درآمد ماهیانه	۱۶/۷۶	۴۴/۵۹	۳۰/۵۴	۷/۰۳	۱/۰۸	۱۰۰
اسلام‌آباد	خانوار	۶/۶۷	۲۱/۵۹	۲۵/۵۶	۴۰/۷۴	۱۴/۴۴	۱۰۰

شاخص‌های کالبدی

طبق نتایج استخراج شده از مدل Vikor کارمندان به عنوان محله برنامه‌ریزی شده در سطح مطلوبی از شاخص‌ها نسبت به اسلام‌آباد به عنوان محله اسکان غیررسمی قرار دارد. یافته‌های جدول (۷) اختلاف بین دو محلات را نشان می‌دهد. تمام شاخص‌ها در محله کارمندان بیش‌ترین مقدار در کیفیت عالی قرار گرفته‌اند ولی در محله اسلام‌آباد این مقدار برعکس در کیفیت پایین قرار گرفته است. مقدار نابرابری و شکاف میان این شاخص‌ها در محلات چشمگیر است.

جدول (۷) تحلیل تطبیقی شاخص‌های کالبدی در محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان بر اساس مدل Vikor

نام محله	مؤلفه‌ها	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع (درصد)
کارمندان	مالکیت مسکن	۱۴/۹۴	۳۴/۴۲	۳۷/۰۱	۹/۰۹	۴/۵۵	۱۰۰
	تعداد خانوار در مسکن	۱۴/۹۰	۳۵/۱۰	۳۶/۵۴	۹/۱۳	۴/۳۳	۱۰۰
	میزان رضایت از ابعاد مسکن	۱۴/۰۶	۳۹/۲۴	۳۶/۴۶	۷/۹۹	۲/۲۶	۱۰۰
	میزان رضایت از تعداد اتاق مسکن	۱۴/۴۲	۳۹/۷۸	۳۵/۷۷	۷/۸۵	۲/۱۹	۱۰۰
	مبران رضایت از کیفیت بنا	۱۶/۰۲	۳۸/۲۸	۳۶/۱۳	۷/۰۳	۲/۵۴	۱۰۰

	میزان رضایت از تسهیلات مسکن	۱۳/۹۸	۳۷/۸۳	۳۶/۳۹	۹/۱۶	۲/۶۵	۱۰۰
	میزان رضایت از امنیت تردد	۱۵/۴۷	۴۱/۲۵	۳۲/۲۳	۹/۹۴	۱/۱۰	۱۰۰
	میزان رضایت از وضعیت کوچه و خیابان	۱۶/۷۹	۴۲/۸۶	۳۰/۵۸	۷/۲۷	۲/۵۱	۱۰۰
	میزان رضایت از وضعیت دفع زباله	۱۶/۹۱	۳۸/۹۱	۳۲/۹۱	۸/۹۱	۲/۳۶	۱۰۰
	میزان رضایت از امکانات اوقات فراغت	۲۲/۶۴	۲۶/۳۶	۴۱/۵۵	۷/۱۶	۲/۲۹	۱۰۰
	میزان رضایت از خدمات عمومی (خدمات حمل‌ونقل عمومی، آموزشی، بهداشتی و درمانی و...)	۱۸/۲۲	۳۴/۳۷	۳۷/۲۷	۷/۴۵	۲/۶۹	۱۰۰
	میزان رضایت از مصالح نما	۱۵/۸۱	۳۸/۳۴	۳۵/۱۸	۸/۳۰	۲/۳۷	۱۰۰
اسلام‌آباد	مالکیت مسکن	۷/۹۸	۲۹/۴۵	۲۴/۵۴	۲۶/۹۹	۱۱/۰۴	۱۰۰
	تعداد خانوار در مسکن	۹/۳۸	۲۷/۰۸	۲۰/۳۱	۳۲/۲۹	۱۰/۹۴	۱۰۰
	میزان رضایت از ابعاد مسکن	۸/۲۹	۳۱/۸۷	۲۳/۵۸	۲۶/۶۸	۹/۵۹	۱۰۰
	میزان رضایت از تعداد اتاق مسکن	۸/۸۰	۳۱/۷۳	۲۴/۲۷	۲۸	۷/۲۰	۱۰۰
	میزان رضایت از کیفیت بنا	۷/۵۸	۲۰/۴۵	۲۸/۰۳	۳۲/۲۰	۱۱/۷۴	۱۰۰
	میزان رضایت از تسهیلات مسکن	۹/۸۵	۱۹/۷۰	۲۶/۶۰	۳۲/۰۲	۱۱/۸۲	۱۰۰
	میزان رضایت از امنیت تردد	۶/۸۳	۳۴/۵	۲۱/۱۲	۲۴/۸۴	۱۲/۶۳	۱۰۰
	میزان رضایت از وضعیت کوچه و خیابان	۷/۷۹	۲۷/۰۱	۲۳/۶۰	۳۲/۶۰	۹	۱۰۰
	میزان رضایت از وضعیت دفع زباله	۹/۲۸	۳۰/۰۹	۲۲/۸۵	۲۷/۸۳	۹/۹۵	۱۰۰
	میزان رضایت از امکانات	۹/۴۹	۲۴/۰۹	۲۹/۵۶	۲۸/۴۷	۸/۳۹	۱۰۰
	میزان رضایت از مصالح نما	۱۵/۸۱	۳۸/۳۴	۳۵/۱۸	۸/۳۰	۲/۳۷	۱۰۰

اوقات فراغت							
میزان رضایت از خدمات عمومی (خدمات حمل و نقل عمومی، آموزشی، بهداشتی و درمانی و...)	۷/۴۹	۲۴/۰۹	۲۹/۵۶	۲۸/۴۷	۸/۳۹	۱۰۰	

شاخص‌های زیست‌محیطی

طبق نتایج استخراج شده از مدل Vikor میزان این شاخص در محله کارمندان نسبتاً پایین است. اما به علت تراکم سازی، صداهای آزاردهنده بالاست. نسبت این شاخص‌ها در محله‌ی اسلام‌آباد خیلی بالاست. یافته‌های جدول ۸ حاکی از این تفاوت‌هاست.

جدول (۸) تحلیل تطبیقی شاخص‌های زیست‌محیطی در محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان بر اساس مدل Vikor

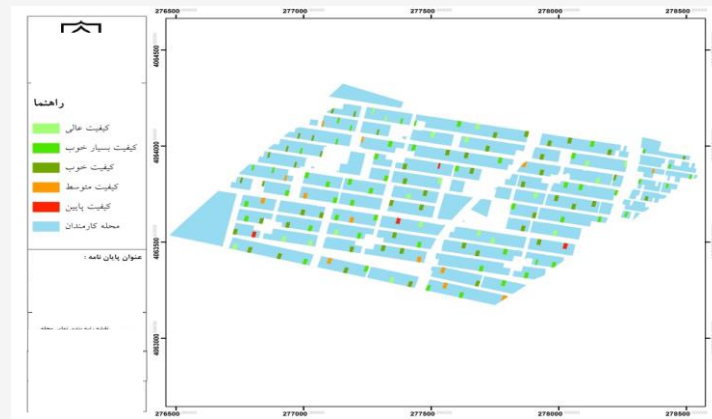
نام محله	مؤلفه	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع
کرمندان	صداهای آزاردهنده (آلودگی صوتی)	۱۱	۳۶/۵۱	۴۱/۲۹	۷/۴۷	۳/۷۳	۱۰۰
	فعالیت‌های آلوده‌کننده	۱۰/۴۷	۳۴/۸۲	۴۵/۲۹	۶/۵۴	۲/۸۸	۱۰۰
اسلام‌آباد	صداهای آزاردهنده (آلودگی صوتی)	۹/۳۷	۳۰/۲۱	۲۱/۰۳	۲۴/۲	۱۵/۱۱	۱۰۰
	فعالیت‌های آلوده‌کننده	۹/۱۵	۳۳/۱۲	۲۲	۲۰/۹۲	۱۴/۸۱	۱۰۰

در نهایت نتایج حاصل برای تمام شاخص‌ها بر اساس مدل Vikor و AHP بیانگر اختلاف شاخص‌ها در کارمندان به‌عنوان محله برنامه‌ریزی شده و اسلام‌آباد به‌عنوان اسکان غیررسمی است. با توجه به وضعیت نامطلوب کیفیت زندگی در محله اسلام‌آباد، این محله در وضعیت مطلوبی از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی قرار دارد، اما در بقیه شاخص‌ها در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. و برعکس با توجه به وضعیت مطلوب کیفیت زندگی در

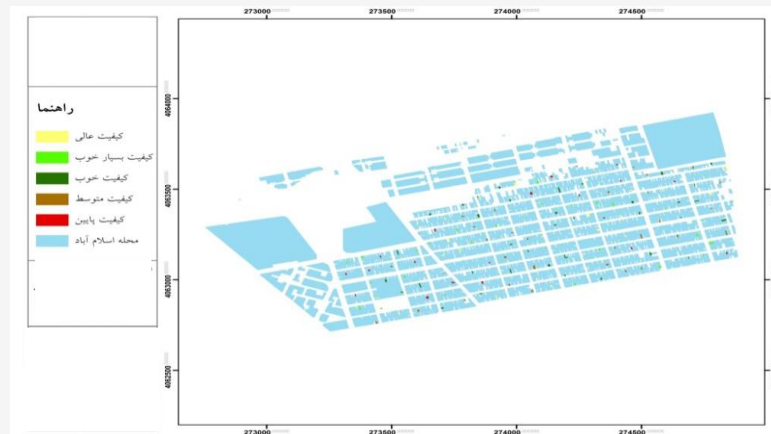
محلۀ کارمندان، این محلۀ در وضعیت نسبتاً نامطلوبی از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی قرار دارد. اما در بقیه‌ی شاخص‌ها در وضعیت عالی قرار گرفته است (رک جدول ۹).

جدول (۹) تحلیل تطبیقی شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی در محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان بر اساس مدل AHP و Vikor

نام محلات	مؤلفه‌ها	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع	وزن‌ها
کارمندان	شاخص اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	۲/۳۸	۷/۲۶	۳۶/۲۶	۳۸/۸۸	۱۵/۲۹	۱۰۰	۰/۲۷
	شاخص‌های کالبدی	۱۶/۱۸	۳۷/۲۳	۳۵/۶۷	۸/۲۷	۲/۶۵	۱۰۰	۰/۴۸
	شاخص‌های اقتصادی	۱۶/۷۶	۴۴/۵۹	۳۰/۵۴	۷/۰۳	۱/۰۸	۱۰۰	۰/۱۶
	شاخص‌های زیست‌محیطی	۱۰/۷۳	۳۵/۶۷	۴۳/۲۹	۷/۰۱	۳/۳۱	۱۰۰	۰/۰۹
								۱
اسلام‌آباد	شاخص اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	۹/۴۵	۳۳/۶۵	۲۶/۰۵	۲۲/۰۸	۸/۷۷	۱۰۰	۰/۲۷
	شاخص‌های کالبدی	۹/۵۱	۳۱/۲۳	۲۴/۴۳	۲۵/۵۰	۹/۳۲	۱۰۰	۰/۴۸
	شاخص‌های اقتصادی	۶/۶۷	۲۱/۵۹	۲۵/۵۶	۴۰/۷۴	۱۴/۴۴	۱۰۰	۰/۱۶
	شاخص‌های زیست‌محیطی	۹/۲۶	۳۱/۶۶	۲۱/۵۲	۲۲/۶۰	۱۴/۹۶	۱۰۰	۰/۰۹
								۱

شکل (۲) رتبه‌بندی نهایی شاخص‌های کیفیت زندگی در کارمندان به عنوان محله برنامه‌ریزی شده شهر زنجان

شکل (۳) رتبه‌بندی نهایی شاخص‌های کیفیت زندگی در اسلام‌آباد به عنوان محله اسکان غیررسمی شهر زنجان

با بررسی شکل‌های ۲ و ۳ می‌توان توزیع فضایی و اختلاف شاخص‌های کیفیت زندگی را در محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان شاهد بود.

شناخت ارتباط متقابل شاخص‌های مورد بررسی

یکی از عوامل اساسی در پژوهش‌ها و تحقیقات شهری ارتباط متقابل شاخص‌های مورد بررسی است. برای این امر جهت بررسی ارتباط معناداری از آزمون کای دو (Chi-Square) استفاده شده است. ابتدا شاخص‌ها از طریق تحلیل خوشه‌ای در سه وضعیت خوب، متوسط و ضعیف دسته‌بندی شده و سپس مورد آزمون قرار گرفتند. بر اساس این آزمون ارتباط معناداری در بین هر ۴ شاخص در محله کارمندان با سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. با توجه به مقدار فراوانی مشاهده‌شده، مقدار باقی‌مانده و کای اسکور به‌دست آمده با تغییر شرایط اجتماعی، فرهنگی، و مذهبی، کالبدی، اقتصادی، زیست‌محیطی ساکنان محلات اسلام‌آباد و کارمندان، کیفیت زندگی آن‌ها تغییر می‌کند (رک جدول ۱۰).

جدول (۱۰) ارتباط معناداری شاخص‌های کیفیت زندگی بر اساس آزمون کای دو

شاخص‌های اصلی	وضعیت	مشاهداتی	مورد انتظار	باقیمانده	کی دو	Df	Asymp. Sig.	Sig.	Monte Carlo Sig.	99% Confidence Interval
									Lower Bound	Upper Bound
اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	ضعیف	۲۹	۹۶/۰	-۶۷	۱۲۷/۵۶۳ ^a	۲	./...	./... ^b	./...	./... ^c
	متوسط	۱۸۲	۹۶/۰	۸۶						
	خوب	۷۷	۹۶/۰	-۱۹						
	مجموع	۲۸۸								
کالبدی	ضعیف	۵۷	۹۶/۰	-۳۹	۷۴/۸۱۳ ^a	۲	./...	./... ^b	./...	./... ^c
	متوسط	۱۶۵	۹۶/۰	۶۹						
	خوب	۶۶	۹۶/۰	-۳۰						
	مجموع	۲۸۸								
اقتصادی	ضعیف	۱۱۹	۹۶/۰	۲۳	۵۹/۳۱۳ ^a	۲	./...	./... ^b	./...	./... ^c
	متوسط	۱۳۴	۹۶/۰	۳۸						
	خوب	۳۵	۹۶/۰	-۶۱						
	مجموع	۲۸۸								
زیست‌محیطی	ضعیف	۵۸	۹۶/۰	-۳۸	۳۷/۷۵ ^a	۲	./...	./... ^b	./...	./... ^c

	متوسط	۱۴۲	۹۶/۰	۴۶						
	خوب	۸۸	۹۶/۰	-۸						
	مجموع	۲۸۸								

نتیجه‌گیری

توزیع فضایی مطلوب دستاوردهای توسعه در محلات شهری امکان بروز الگوهای سکونتگاه‌های غیررسمی و برنامه‌ریزی شده را ارائه می‌دهد. بررسی تطبیقی تفاوت‌های کیفیت زندگی این سکونتگاه‌ها پایشی در جهت ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان و ابزاری جهت بررسی عملکرد مدیران و برنامه‌ریزان شهری است. در این پژوهش کیفیت زندگی محله کارمندان به‌عنوان محله برنامه‌ریزی شده و محله اسلام‌آباد به‌عنوان محله اسکان غیررسمی براساس شاخص‌های اصلی اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به تعداد زیرمعیارها، رتبه‌بندی، اولویت، ارزیابی و تعیین اهمیت هر کدام از آن‌ها در محلات مورد مطالعه از مدل‌های ویکور و AHP استفاده شد. بررسی تطبیقی شاخص‌ها براساس نتایج مدل‌ها نشانگر اختلاف چشمگیر شاخص‌ها در این محلات است. در این بین علی‌رغم وضعیت نامطلوب شاخص‌های کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی، سکونتگاه‌های غیررسمی در وضعیت مطلوبی از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی نسبت به محلات برنامه‌ریزی شده قرار دارند. محله اسلام‌آباد در سطح مطلوبی از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی قرار دارد اما در سطح نازلی از شاخص‌های اقتصادی، کالبدی قرار گرفته است. در مقابل کارمندان به‌عنوان محله برنامه‌ریزی شده در وضعیت نامطلوب اجتماعی، فرهنگی و مذهبی و سطح عالی از شاخص‌های کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی برخوردار است.

هم‌چنین از ویژگی‌های هر دو سکونتگاه‌ها می‌توان به این امر اشاره کرد که کیفیت زندگی ساکنین تابع شرایط مختلف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی است به‌عبارتی ارتباط معناداری میان کیفیت زندگی و شاخص‌های کیفیت زندگی وجود دارد. ابتدا شاخص‌ها از طریق تحلیل خوشه‌ای در سه وضعیت خوب، متوسط و ضعیف دسته‌بندی شده و سپس

مورد آزمون قرار گرفتند. این بررسی‌ها معنی‌داری شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست‌محیطی را در سطح محلات کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان در سطح ۹۹ درصد نشان می‌دهد. به عبارتی تحت تأثیر این شاخص‌ها با تغییر هر کدام، کیفیت زندگی شهروندان تغییر می‌کند. بنابراین باید نگاه‌های گزینشی را از میان برداشت و جهت بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان برنامه‌ریزی‌های مطلوب تلاش کرد.

منابع

- احدنژاد، محسن و سعید نجفی (۱۳۹۲)، «مدیریت شهری و کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی و برنامه‌ریزی شده (نمونه موردی: محلات (اسلام‌آباد، ترانس) و کارمندان شهر زنجان)»، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری، دانشگاه آزاد واحد تبریز، ۲۷ و ۲۸ آذرماه.
- بلوک آماری (۱۳۹۰)، «سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر زنجان».
- پوراحمد، احمد و همکاران (۱۳۹۱)، «تحلیل طبقه‌بندی کیفیت زندگی شهری با روش SAW»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۴.
- ربانی خوراسگانی، علی و همکار (۱۳۸۶)، «مدل پیشنهادی برای سنجش کیفیت زندگی: مطالعه موردی: شهر اصفهان»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، شماره ۵۸-۵۹.
- زبردست، اسفندیار (۱۳۸۰)، «کاربرد فرآیند تحلیل سلسله مراتبی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه-ای»، مجله هنرهای زیبا، شماره ۱۰.
- شمعی، علی و همکاران (۱۳۹۱)، «تحلیل نابرابری شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح محلات شهر بابلسر»، فصلنامه انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال دهم، شماره ۳۳.
- عنبری، موسی (۱۳۸۹) «بررسی تحولات کیفیت زندگی در ایران»، مجله توسعه روستایی، دوره اول، شماره ۲، بهار و تابستان.
- غلامی، سعید (۱۳۹۰) «سنجش تطبیقی شاخص‌های کالبدی فرمال اجتماعی کیفیت زندگی در محلات شهر زنجان (نمونه‌های موردی محلات، کوی فاطمیه (اسکان غیررسمی)، محله حسینیه (باقت فرسوده) و کوی قائم (باقت جدید))»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، استاد راهنما: علی شکوهی، دانشگاه آزاد واحد اسلامی، دانشکده فنی و مهندسی گروه شهرسازی.
- غیائی، مصطفی (بی‌تا)، «روش Vikor»، نشر پایگاه علمی - پژوهشی پارس مدیر.

- فتحعلیان، معصومه و همکار (۱۳۹۰)، «مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در بافت‌های خودرو و برنامه‌ریزی‌شده اسلامشهر (مورد پژوهشی قائمیه و واوان)»، *نشریه مطالعات تطبیقی هنر* (دو فصلنامه علمی-پژوهشی)، شماره اول.
- قالیباف، محمدباقر و همکاران (۱۳۹۰)، «ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت‌آباد)»، *فصلنامه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیای ایران*، سال نهم، شماره ۳۱.
- کویکی، افشین و همکاران (۱۳۸۴) «برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری، تعاریف و شاخص‌ها»، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، شماره‌ی دوازدهم.
- موسوی، میرنجف و همکار (۱۳۹۱)، «ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت»، *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، سال سوم، شماره نهم.
- Bunge, M. (1975), "What are quality of life indicators", *Social Indicators Research*, Volume 2(1), Pages 65-79.
- Bowling, A., and Windsor, J, (2001), "Towards the Good Life : A Population Survey of Dimension of Quality of life", *Journal of Happiness Studies*, 2(1), 55- 82.
- Brereten, F., Clinch, J.P.and Ferreira, S., (2008), "Happiness, Geography and Environment", *Ecological Economics*, Volume 65(2): 386-396.
- Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, I., Boumans, R., Snapp, R, (2007), "Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being", *Ecological Economics*, Volume, 61, Issues 2-3, 267-276.
- Das, D. (2008), "Urban Quality of life: A Case Study of Guwahati", *Social Indicators Research*, Volume 88(2), 297-310.
- Diener, E. and Suh. E. (1997), "Mearing Quality of Life: Economic, Social, and Subjective Indicators", *Social Indicators Reseaech*, Volume 40(1), 189- 216.

- Diener E, Suh EM, Lucas RE, Smith HL (1999), "Subjective well-being: three decades of progress", *Psycholo Bull*, Volume 125(2): 276-302.
- Foo, T.S. (2000), "Sublective assessment of urban quality of life in Singapore(1997-1998)", *Habitat International*, Volume 24(1), 31-49.
- McCrea, R., Shyy, T.K. and Stimson, R., (2006), "What is the strength of the link between objective and subjective indicators of urban quality of life?" *Applied Research in Quality of Life*, Volume 1(1): 79-96.
- Din. H, et.al (2012), "Principles of urban quality of life for a neighborhood", *Housing and Building National Research Center Journal*.
- Salau.A (1985), "Quality of Life and City Size: an Exploratory Study of Nigeria", *Social Indicators Research*, 193-203.
- Senlier, N., Yildiz, R., and Aktas, E.D. (2009), "A Perception Survey for the Evaluation of Urban Quality of Life in Kocaeli and a Comparison of *the Life Satisfaction with the European Cities*", *Social Indicators Research*, Volume 94(2), 213-226.
- Teszazghi, E.S., Matinez, J.A., and Verplanke, J.J. (2010), "Variability of quality of life at small scales: Addis Ababa, Kirkos Sub-City", In: *Social Indicators Research*, 98 (2010)1, 3-88.
- Teklay, Rishan (2012), "Adaptation and Dissonance in Quality of Life: Indicators for Urban Planning and Policy Making", *Enschede*, the Netherlands.